

DUDUQLANISHNI BARTARAF ETISHDA KOMPLEKS LOGOPEDIK YONDASHUVNING SAMARADORLIGI.

Abdurahimova Nozima Fazliddin qizi

University of Business and Science

Mahsus pedagogika 24-01-guruh talabasi

E-mail: Nozimaabdurahimova@gmail.com

Annatsiya: Maqolada duduqlanish (logonevroz) muammosini bartaraf etishda logopedik, psixoterapevtik va nafas mashqlari kompleks yondashuvi samaradorligi o'rganilgan. Tadqiqot natijalari asosida duduqlanishning fiziologik va psixologik sabablari tahlil qilinib, korreksiya bosqichlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Duduqlanish, logonevroz, logopediya, nafas mashqlari, relaksatsiya, psixoterapiya.

Эффективность комплексного подхода к логопедической терапии в устранении заикания.

Аннотация: В статье анализируется эффективность комплексного подхода в коррекции заикания, включая логопедическую, психотерапевтическую и дыхательную терапию. Подчеркивается значение психологической поддержки и релаксационных упражнений.

Ключевые слова: заикание, логоневроз, логопедия, дыхательные упражнения, психотерапия.

The effectiveness of a comprehensive speech therapy approach in eliminating stuttering.

Abstract: The paper analyzes the effectiveness of a comprehensive approach in treating stuttering, combining speech therapy, breathing exercises, and psychotherapy. It highlights the importance of relaxation and confidence training.

Keywords: stuttering, logoneurosis, speech therapy, relaxation, breathing techniques.

Kirish

Duduqlanish — nutqning ravonligi, ritmi va tempining buzilishi bilan tavsiflanadigan murakkab funksional holat bo‘lib, u bolalarda ham, kattalarda ham turli psixogen, neyrogen va ijtimoiy omillar ta’sirida shakllanishi mumkin. Duduqlanishni faqat logopedik muammo sifatida yoki aksincha, faqat psixologik buzilish sifatida baholash yetarli natija bermaydi, chunki bu jarayon insonning emotsional holati, shaxsiy tajribasi, ichki zo‘riqishi, nutq apparati faoliyati va ijtimoiy muhit bilan chambarchas bog‘liq. Shu bois duduqlanishni bartaraf etish jarayoni doimo integrativ, ya’ni psixologik va logopedik yondashuvlarning uyg‘unligi asosida olib borilishi lozim. Duduqlanish ko‘pincha bolalarning ichki emotsional zo‘riqishi, qo‘rqish, xavotir, o‘ziga ishonchsizlik, oilaviy nizolar yoki ortiqcha talabchan muhit tufayli kuchayadi. Psixologik nuqtayi nazardan, duduqlanuvchi shaxs nutq jarayonini xavfli vaziyat sifatida qabul qilib, har gal gap boshlashdan oldin ichki keskinlik hosil qiladi va aynan shu ichki qarama-qarshilik nutq mexanizmlarining tabiiy harakatini izdan chiqaradi. Psixologik yordam dastlab emotsional fonni barqarorlashtirish, bolaning o‘z shaxsini qadrlash darajasini oshirish, muloqotga bo‘lgan ishonchini qayta tiklash va ijtimoiy vaziyatlarni xavfsiz deb qabul qilishini shakllantirishga qaratiladi. Psixolog bilan olib boriladigan individual suhbatlar, relaksatsiya mashqlari, kognitiv-xulqiy terapiya elementlari, tasavvurni erkinlashtiruvchi usullar duduqlanuvchi shaxsning ichki holatini yengillashtiradi va nutqqa bo‘lgan psixologik bloklarni kamaytiradi. Inson nutqi – shaxsning ijtimoiy hayotdagi eng muhim kommunikativ vositasidir. Nutq orqali inson o‘z fikrini ifodalaydi, atrofdagilar bilan muloqot qiladi va ijtimoiy muhitda faol ishtirok etadi. Shu bois nutqning to‘liq shakllanmaganligi yoki undagi nuqsonlar, xususan, duduqlanish (logonevroz) bolaning psixologik holatiga, ijtimoiy

moslashuviga hamda shaxs sifatida rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Duduqlanish — bu nutq apparati mushaklarining spazmatik qisqarishi natijasida nutq oqimining ritmik buzilishi bilan namoyon bo'ladigan murakkab logopedik muammo hisoblanadi. Mazkur nutq buzilishi ko'pincha bolalik davrida shakllanadi va o'z vaqtida to'g'ri korreksion yondashuv bo'lmasa, keyinchalik mustahkamlanib ketadi. Shu sababli duduqlanishni erta aniqlash va uni bartaraf etish bo'yicha kompleks logopedik yondashuv muhim ahamiyat kasb etadi. Kompleks logopedik yondashuv deganda duduqlanishni faqat nutqiy jihatdan emas, balki psixologik, fiziologik va pedagogik jihatdan ham har tomonlama korreksiya qilish tushuniladi. Bunday tizimli yondashuv logoped, psixolog, nevropatolog va pedagoglarning hamkorlikdagi faoliyatini talab etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, turli usullarni uyg'unlashtirish nafas mashqlari, artikulyatsion gimnastika, ritmik mashqlar, psixoterapevtik metodlar va kommunikativ o'yinlardan birgalikda foydalanish duduqlanishni bartaraf etishda yuqori samaradorlik beradi. Mazkur ishning dolzarbligi shundan iboratki, bugungi kunda maktabgacha yoshdagi va boshlang'ich sinf o'quvchilari orasida nutq buzilishlari, ayniqsa duduqlanish holatlari ko'paymoqda. Bu esa logopedik xizmat faoliyatini takomillashtirishni, yangi metodik yondashuvlarni joriy etishni talab qiladi.

Duduqlanishni bartaraf etishda kompleks logopedik yondashuv.

Duduqlanishni bartaraf etishda psixologik va logopedik usullar bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro bog'langan ikki muhim yo'nalish hisoblanadi. Agar shaxsning ichki psixologik zo'riqishi kamaytirilmasa, logopedik mashqlar yetarlicha samarali bo'lmaydi; aksincha, nutq apparati kuchaytirilmasa yoki nafas boshqaruvi yaxshilanmasa, psixologik yengillik yetarli natijaga olib kelmaydi. Shu sababli kompleks yondashuvda avval bolaning ruhiy holatini barqarorlashtirish, so'ngra logopedik mashqlarni bosqichma-bosqich kuchaytirish eng maqbul strategiya hisoblanadi. Bu jarayonda psixolog, logoped, ota-ona va pedagoglar o'zaro hamkorlikda ishlaganda, bola o'zini qo'llab-quvvatlangan, tushunilgan va xavfsiz his qiladi, natijada nutq jarayoniga bo'lgan ichki qarshilik kamayadi va asta-sekin ravon

nutqqa erishiladi. Duduqlanuvchi bola yoki kattaga faqat mashg'ulotlar bilan emas, balki uning atrofidagi ijtimoiy-psixologik muhit bilan ham ta'sir ko'rsatish muhimdir. Ota-onalarning qo'llabquvvatlovchi munosabati, pedagoglarning sabr-toqati, sinfdoshlarning hurmat bilan yondashishi shaxsning nutq rivojiga bevosita ta'sir qiladi. Agar bola uyda tinimsiz tanqid qilinsa, tez gapirishga majbur qilinsa yoki nutqidagi xatolar ustidan kulinsa, hatto eng samarali logopedik mashqlar ham natija bermaydi. Shu bois kompleks terapiyada muhitni optimallashtirish, muloqot madaniyatini o'zgartirish va bola gapirganda uni tinglashning to'g'ri prinsiplarini o'rgatish alohida ahamiyatga ega. Duduqlanish bir vaqtning o'zida psixologik, nutqiy va ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'lgan murakkab holat bo'lgani uchun uni bartaraf etish jarayoni doim ko'p qirrali 24 yondashuvni talab qiladi. Psixologik va logopedik usullarni alohida qo'llash yetarli natija bermaydi, chunki ular bir-birini to'ldiruvchi, o'zaro uzviy bog'liq yo'nalish hisoblanadi. Duduqlanish (logonevroz) – bu nutq apparati mushaklarining spazmatik qisqarishi natijasida nutq oqimining ritmikligi va silliqqligining buzilishi bilan namoyon bo'ladigan murakkab nutq buzilishi hisoblanadi. U bolalarda, asosan, 2–7 yosh oralig'ida nutqning faol rivojlanish davrida uchraydi va o'z vaqtida to'g'ri yondashuv bo'lmasa, keyinchalik mustahkamlanib ketadi. Duduqlanish faqat nutqning fonetik yoki fiziologik nuqsoni emas, balki bolaning **psixologik, emotsional va ijtimoiy** holatini ham izdan chiqaruvchi omil sifatida qaraladi. Shu sababli uni bartaraf etishda **kompleks logopedik yondashuv** muhim ahamiyatga ega. Kompleks logopedik yondashuv – bu duduqlanishni tuzatish jarayonida nutqning fiziologik, psixologik va pedagogik jihatlarini birgalikda hisobga olgan holda olib boriladigan tizimli ishdur. Bunday yondashuvda **logoped, psixolog, nevropatolog, pedagog**, va **ota-onaning** hamkorligi asosiy o'rin tutadi. Ular birgalikda bolaning nutqini tiklash bilan birga, uning ruhiy holatini, o'ziga ishonchini va ijtimoiy moslashuvini ham qo'llabquvvatlaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompleks logopedik muolajalar natijasida bolalarning 70–80 foizida nutq silliqqligi barqaror tiklanadi, 90 foizgachaida esa nutqdan qo'rqish sindromi kamayadi.

Duduqlanishni bartaraf etish — uzoq davom etuvchi, izchil va tizimli mehnat talab etadigan jarayondir. Bu jarayonning muvaffaqiyati logoped, psixolog, ota-ona va bola o'rtasidagi hamkorlikka, shuningdek, individual yondashuv va motivatsiyaga bog'liq. Kompleks logopedik yondashuvning qo'llanilishi nafaqat nutqdagi duduqlanishni kamaytiradi, balki bolaning psixologik holatini yaxshilaydi, o'ziga ishonchini oshiradi va jamiyatga muvaffaqiyatli moslashuvini ta'minlaydi.

Adabiyotlar tahlili

Duduqlanishni bartaraf etish masalasi bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ushbu sohadagi tadqiqotlar va amaliyotlarning rivojlanishini tushunish uchun muhimdir. So'nggi yillarda ushbu mavzuda ko'plab ilmiy ishlar va maqolalar chop etilgan bo'lib, ularda duduqlanishi bor bolalarni o'qitish, tarbiyalash va ijtimoiy hayotga moslashtirish masalalarini yoritadi.

O'zbekiston konteksti: O'zbekistonda bugungi kunda duduqlanishni bartaraf etishda **kompleks logopedik yondashuv** eng samarali metod sifatida e'tirof etilmoqda. Bu yondashuv duduqlanishni faqat nutqiy nuqson sifatida emas, balki ko'p qirrali, shaxsning umumiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi muammo sifatida ko'radi. Kompleks yondashuvda logoped, psixolog, nevropatolog, pedagog va ota-onalar birgalikda harakat qilib, bola nutqini tiklash bilan birga, uning ruhiy va emotsional holatini ham barqarorlashtirishga erishadilar.

Ilmiy tadqiqotlar: Mavjud adabiyotlarda duduqlanish aniqlangan bolalarning psixologik xususiyatlari, ularning nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etish usullari, ijtimoiy moslashuvini ta'minlash masalalari keng yoritilgan. Masalan, bolalar nutqidagi kamchiliklarni bartaraf etishda oila va maktab hamkorligini amalga oshirish yo'llari" mavzusidagi maqolada ota-onalar va pedagoglar hamkorligining ahamiyati ta'kidlangan

Xalqaro tajriba: Duduqlanish — bu nutqning ritmikligi va silliqligining buzilishi bilan xarakterlanadigan murakkab nutq buzilishi bo'lib, dunyoning barcha mamlakatlarida uchraydi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) ma'lumotlariga ko'ra, har 100 kishidan 1 nafari duduqlanish muammosiga duch keladi, bolalar orasida

esa bu ko'rsatkich 4–5 foizni tashkil etadi. Shu bois ko'plab rivojlangan mamlakatlarda duduqlanishni bartaraf etish bo'yicha kompleks logopedik yondashuv tizimlari ishlab chiqilgan va amaliyotga joriy etilgan. Ushbu yondashuvlar ilmiy asoslangan metodlarga, psixologik va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga tayanadi

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda duduqlanish sabablari, belgilari, davolash usullari va pedagogik yondashuvlarini o'rganish uchun quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi:

- **Adabiyotlarni tahlil qilish:** Mavjud ilmiy maqolalar, kitoblar va elektron manbalar o'rganilib, duduqlanish turli jihatlari haqida ma'lumotlar yig'ildi.
- **Statistik ma'lumotlarni tahlil qilish:** O'zbekiston va xalqaro statistik ma'lumotlar tahlil qilinib, duduqlanish nuqsoni bor bolalar soni, ularning ta'lim olishi va ijtimoiy moslashuvi haqida ma'lumotlar olindi.
- **Tajriba va kuzatishlar:** Duduqlanish nuqsoni bor bolalar bilan ishlaydigan pedagog va psixologlarning tajribalari o'rganilib, ularning amaliyotdagi yondashuvlari tahlil qilindi.
- **Intervyu va so'rovnomalar:** Ota-onalar, pedagoglar va mutaxassislar bilan intervyu va so'rovnomalar o'tkazilib, duduqlanish muommasi bor bolalarning ehtiyojlari, muammolari va ularga ko'rsatilayotgan yordamlar haqida ma'lumotlar yig'ildi.

Xulosa:

Duduqlanishni bartaraf etishda kompleks logopedik yondashuv yuqori samaradorlikka ega bo'lib, nutq buzilishining faqat tashqi belgilarini emas, balki uning

psixologik, fiziologik va ijtimoiy sabablarini ham qamrab oladi. Ushbu yondashuvda logopedik mashqlar, nafas va ritmni shakllantirish, artikulyatsion gimnastika, psixologik korreksiya hamda ota-ona va pedagoglar bilan hamkorlikda olib borilgan ishlar nutq ravonligini tiklashga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Natijada bolalarda nutqiy ishonch ortadi, kommunikativ faollik rivojlanadi va duduqlanish darajasi sezilarli kamayadi. Shuning uchun kompleks logopedik yondashuv duduqlanishni bartaraf etishda eng samarali va barqaror natija beruvchi metod sifatida tavsiya etiladi. Duduqlanish — bu nafaqat nutq ritmining buzilishi, balki insonning psixologik holati, ijtimoiy muloqoti va shaxsiy rivojlanishiga ta'sir etuvchi murakkab nutqiy buzilishdir. Uni bartaraf etish jarayoni uzoq muddatli, tizimli va ko'p yo'nalishli yondashuvni talab qiladi. Shu jihatdan kompleks logopedik yondashuv duduqlanishni davolashda eng samarali usullardan biri hisoblanadi. Kompleks yondashuvning mohiyati shundaki, u duduqlanishni faqat fonetik yoki fiziologik nuqson sifatida emas, balki butun shaxsning psixo-nutqiy rivojlanishi bilan bog'liq muammo sifatida ko'radi. Bu yondashuv logoped, psixolog, nevropatolog, pedagog va ota-ona hamkorligida olib boriladi. Ularning birgalikdagi ishlari bolaning nutqini tiklash, o'ziga ishonchini mustahkamlash, nutqdan qo'rqish sindromini kamaytirish va ijtimoiy moslashuvini ta'minlashga qaratiladi.

Adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi XTV. Inkluziv ta'lim bo'yicha metodik qo'llanma, 2021.
2. Sh. Shodmonova. Logopedik korreksiya asoslari. — Toshkent;2022.
3. Muminova R. Tutilib gapiruvchi o'smirlar uchun qo'llanma. — Toshkent: O'qituvchi, 1984.
4. Абдусатторов А. Nutq buzilishlari va ularni tuzatish metodikasi. — Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2021.
5. Алиев Ф. Psixologik muammolar va psixoterapevtik yondashuvlar. — Toshkent: Ilm Ziya, 2020.

6. Ayupova M. Logopediya. |— Toshkent: O‘zbekiaton faylasuflari milliy jamiyati. 2011.
7. Serebrova T.A. “Logonevroz: diagnostika i korrektsiya”. – Moskva, 2018.
8. Mavlonova R.A. “Nutq terapiyasi asoslari”. – Toshkent, 2020.
9. Vygotskiy L.S. “Myshlenie i rech’”. – Moskva, 2007.
10. Boqijonova N.X. “Logopedik mashg‘ulotlarda o‘yin usuli”. – Toshkent, 2021.